

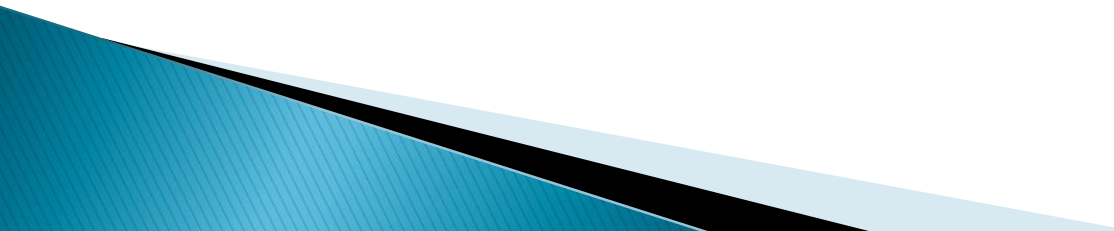
Somatoform Disorder

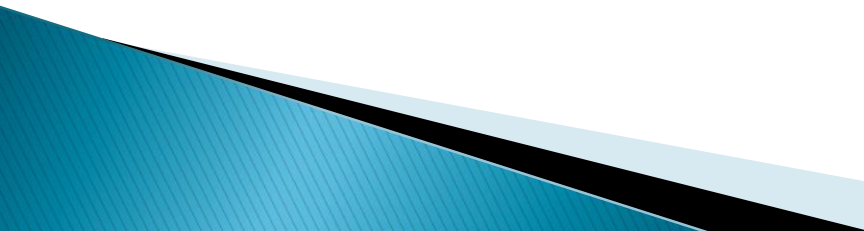
Shejal Sunil Bansode

Psychologist

www.nirmalvyasanmuktikendra.com

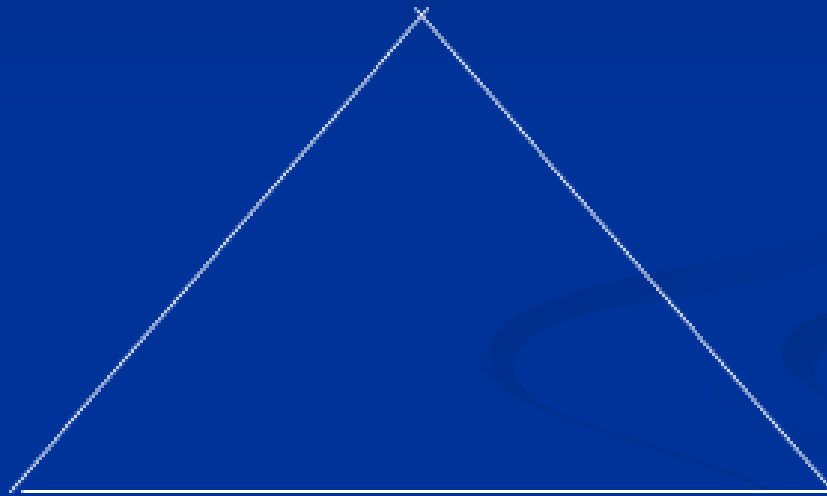
Classification of Psychiatric Illness

- ▶ **A. Disorders During Infancy, Childhood or Adolescence**
    - ▶ 1. Mental Retardation, Learning disorders, Motor skill disorders. Communication disorders, Pervasive development disorders, ADHD, Tic disorders, Elimination disorder, Selective Mutism, Separation anxiety disorder.
  - ▶ **B. Delirium, Dementia and Amnesic and other cognitive disorders.**
  - ▶ **C. Mental disorder due to General Medical Condition.**
  - ▶ **D. Substance related disorder.**
-

- ▶ **E. Schizophrenia and Other Psychotic disorders:**
  - ▶ **F. Mood disorder:** Depressive disorder and Bipolar disorder.
  - ▶ **G. Anxiety Disorder:** GAD, Phobia, OCD, PTSD.
  - ▶ **H. Somatoform disorder:** Somatization , Conversion, Hypochondriasis, Pain Disorder, Body Dysmorphic disorder.
-

- ▶ **I. Factitious disorder (Munchausen Syndrome)**
- ▶ **J. Dissociative disorder – Dissociative amnesia/ Fugue/Identity disorder/Depersonalization disorder.**
- ▶ **K. Sexual and Gender Identity Disorder.**
- ▶ **L. Eating disorder: Anorexia Nervosa, Bulimia Nervosa.**
- ▶ **M. Sleep Disorders.**
- ▶ **N. Impulse Control Disorders : Kleptomania, Pyromania, Trichotillomania Etc.**
- ▶ **O. Adjustment disorder:**
- ▶ **P. Personality disorders**
  1. Paranoid, Schizoid, Schizotypal.
  2. Histrionic, Borderline, ASPD, Narcisistic.
  3. Dependant, Avoidant, OCPD.

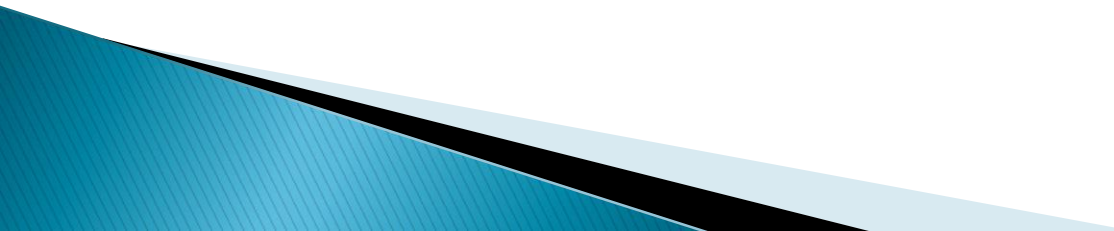
COGNITION (Thought)

**Conation
(Action)**

Affect(Emotions)

SOMATIZATION DISORDER DSM IV TR CRITERIA

- 1 .Four Pain symptoms: Pain related to at least Four different sites or functions.(e.g.,head, abdomen,back, joint, exremities,chest,rectum,during menstruation,during sexual intercourse or during urination)**
  - 2.Two gastrointestinal symptoms: h/o at least two gastrointestinal symptom other than pain (e.g., nausea, bloating, vomiting other than during pregnancy, diarrhea or intolerance of several different foods.)**
-

3. One sexual symptom: : H/O at least one sexual or reproductive symptom other than pain (e.g., sexual indifference, erectile or ejaculatory dysfunction, irregular menses, excessive menstrual bleeding, vomiting throughout pregnancy).

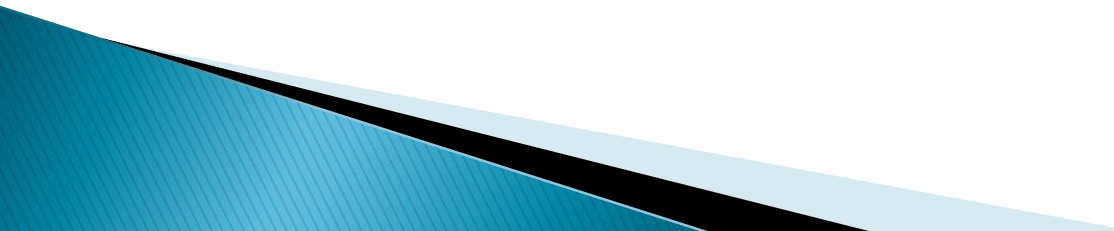
4. One pseudoneurological symptom: h/o conversion symptoms such as impaired coordination or balance, paralysis or localized weakness, difficulty in swallowing or lump in throat, aphonia, urinary retention, hallucinations, loss of touch or pain sensations, double vision, blindness or deafness, seizures; dissociative symptoms such as amnesia or loss of consciousness other than fainting.)

Hypochondriasis

- ▶ It is defined as a persons preoccupation with the fear of having or the idea that one has a serious disease based on the persons misinterpretation of bodily symptoms.
- ▶ This fear or belief arises when a person misinterprets bodily symptoms or functions.

CONVERSION DISORDER (Hysterical conversion reaction)

- ▶ A. One or more symptoms or deficits affecting voluntary motor or sensory function that suggest a neurological or other general medical condition.
  - ▶ B. The symptoms are not intentionally produced
  - ▶ C. After appropriate investigations each of the symptoms in criteria B can not be explained by a known GMC or direct effect of substance use
-

D.Type of symptom or deficit:

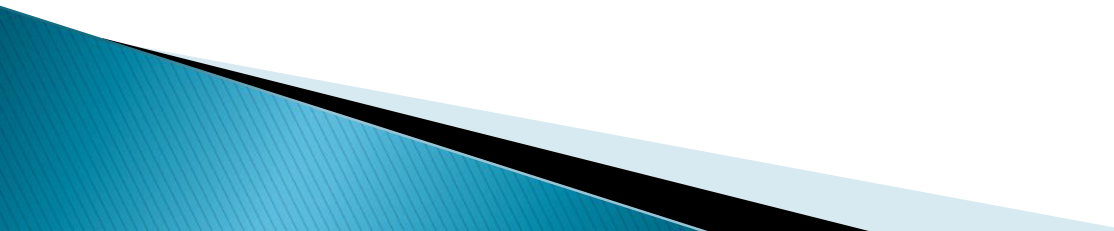
With motor symptom or deficit(e.g., impaired coordination or balance, paralysis or localized weakness, difficulty swallowing or lump in throat, aphonia and urinary retention.)

With sensory symptom or deficit: (e.g., loss of touch or pain sensation,double vision,blindness, deafness and hallucinations.

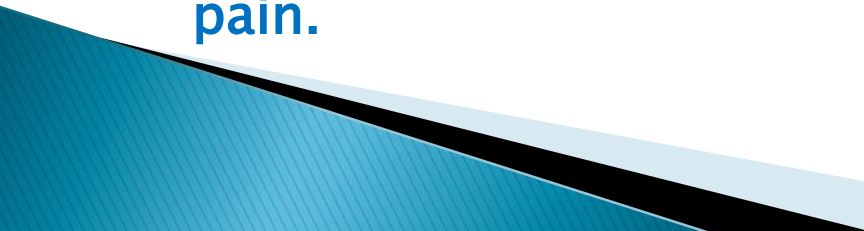
With Seizures or Convulsions: includes seizures or convulsions with voluntary motor or sensory components.

With Mixed Presentation: If symptoms of more than one category are evident.

BODY DYSMORPHIC DISORDER DSM IV TR CRITERIA

- ▶ A. Preoccupation with an imagined defect in appearance. If a slight physical anomaly is present, the person's concern is markedly excessive.
  - ▶ B. The preoccupation causes clinically significant distress or impairment in social, occupational or other important area of functioning.
-

PAIN DISORDER– DSM IV TR

- ▶ A. Pain in one or more anatomical sites is the predominant focus of the clinical presentation and is of sufficient severity to warrant clinical attention.
  - ▶ B. the pain causes clinically significant distress or impairment in social, occupational or other important areas of functioning.
  - ▶ C. Psychological factors are judged to have an important role in the onset, severity, exacerbation or maintenance of the pain.
-

Introduction -

- ❖ आपल्या शरीराच्या आरोग्यावर मन नक्कीच परिणाम घडवून आणतं. सकारात्मक विचारसरणीचे लोक नकारात्मक विचारसरणीच्या लोकांच्या तुलनेत कमी वेळा आजारी पडतात, असं संशोधकांचं म्हणणं आहे
- ❖ नकारात्मक विचारसरणीमुळे अनेक आजार आणि व्याधी असतात.

- ❖ एखाद्या माणसाची त्याला शारीरिक आजार असल्याची वारंवार तक्रार असूनही त्या आजाराला जर वैद्यकीय चाचण्यांमधून काही सू शकतात.
- ❖ या प्रपुरावा मिळत नसेल, तर बऱ्याचदा त्या आजाराला मानसिक कारणं अकारच्या विकारांना सोमॅटोफॉर्म डिसऑर्डर्स म्हणतात.

इतिहास

❖ प्लेटो, हिप्पोक्रेटस आणि इतर ग्रीक तत्त्वज्ञांपासून अनेकांनी हिस्टेरियाचा उल्लेख केलेला आढळतो.

❖ स्त्रियांचं गर्भाशय (युटेरस) त्यांच्या शरीरात सगळीकडे फिरतं, असा त्याकाळी एक (गैर)समज होता.

❖ अशा प्रकारे स्त्रियांच्या गर्भाशयाचं शरीरातलं स्थान बदलल्यामुळे, स्त्रियांमध्ये मानसिक बदल होऊन चक्कर येणं, धाप लागणं, भूक मंदावणं, नैराश्य आणि निद्रानाश अशी सोमॅटोफॉर्मची लक्षणं दिसतात, असं तज्ज्ञांना वाटत असे.

- ❖ युटेरस या शब्दावरूनच तयार झाल्यामुळे अर्थातच हिस्टेरिया हा फक्त स्त्रियांना होणारा विकार आहे, असं अनेक शतकं समजलं जात होतं.
- ❖ अर्थात स्त्रियांना पुरेसं शारीरिक सुख मिळालं नाही, तर त्यांना हिस्टेरिया होतो, असंही मानलं जाई.
- ❖ आजही पुरुषांपेक्षा स्त्रियांमध्ये 'सोमॅटोफॉर्म डिसऑर्डर्स'चं प्रमाण दुप्पट आहे!

❖ मात्र, सोमंटोफॉर्म डिसऑर्डर्स' असलेल्या रुग्णांना आपल्या शारीरिक समस्यांची कारणे मानसशास्त्रीय आहेत हे मान्यच होत नाही.

❖ उलट, आपल्याला असलेले नैराश्य किंवा चिंता आपल्या शारीरिक आजारामुळे आहे, असंच ते समर्थन करत राहतात.

❖ त्यामुळे 'सोमंटोफॉर्म डिसऑर्डर' असलेल्या रुग्णांपैकी फक्त २०% रुग्ण आपल्या नैराश्य किंवा चिंता या विकारांवर मानसोपचार घेतात.

सोमॅटोफॉर्म डिसऑर्डर्स ' चे प्रकार

डी.एस.एम.नुसार सोमॅटोफॉर्म डिसऑर्डर्स' चे ' हे पाच मुख्य प्रकार

- A) Somatization Disorder
- B) Hypochondriasis
- C) Conversion Disorder
- D) Pain Disorder
- E) Body Dysmorphic Disorder

सोमॅटोफॉर्म डिसऑर्डर्स ' चे कारणे

मेंदूमधील रासायनिक द्रव्यांमध्ये चढ-उतार झाल्यास मानसिक आजार होऊ शकतो.

सिरोटोनिन या मेंदूत स्रावणाच्या रसायनाचा आपल्या मेदुशी संबंध असतो. हे सिरोटोनिन somatoform disorder मध्ये महत्त्वाची भूमिका निभावत.

1) ताण Psychosocial factor

- अपघात
- नैसर्गिक आपत्ती
- प्रिय व्यक्तीचा मृत्यु
- नोकरी जाणे
- घटस्फोट
- दरोडा पडणे
- भूकंप ,युद्ध

2) मेंदू दोष

मेंदूचे आजार, अपघात, मेंदूज्वर, या सारख्या आजारांमुळे मानसिक आजार होऊ शकतो.

3) अनुवंशिकता :-

घरातील वडीलधारी व्यक्तींना मानसिक आजार असेल तर तो अनुवंशिकतेनुसार पेशंट मध्ये येण्याची शक्यता असते.

monozygotic twins मध्ये २९% आणि dizygotic १०%

* कधीकधी काहीही कारण नसताना व्यक्तीला मानसिक आजार होऊ शकतो.

Somatization Disorder

- काया म्हणजे शरीर (soma=Body) त्यावरून कायिक हा शब्द आला आहे. परंतु कायीक विकृती ही शारीरिक नसून मानसिक विकृती आहे
- त्या विकृतीची रुग्णव्यक्ती ज्या शारीरिक तक्रारी करते ,त्याचे मध्ये शारीरिक बिघाड नसते, तर मानसिक बिघडात असते.
- आपली तब्येत आणि आपल्याला जो आजार झाला आहे अशी तिची समजूत असते, तो आजार या आजाराबद्दलच्या विचारात या विकृतीची रुग्णव्यक्ती चूर झालेली आढळते .
- पण प्रत्यक्षात तिच्यात शारीरिक अस्वस्थ करणारी विशिष्ट वेदना जाणवते.

तथापि आपल्याला वाटणारी लक्षणे ती नेमकेपणाने सांगू शकत नाही .की एखाद्या लक्षणाचे वर्णन करायला सुरुवात करते .पण दुसऱ्या क्षणी तिला निराळेच लक्षण जाणवून त्याबद्दल ती सांगत राहते. ती सतत नवीन क्षणांच्या शोधात असते.

1) 'सोमॅटायझेशन डिसऑर्डर' असलेले रुग्ण जास्त भावनाप्रधान, नाट्यमय पद्धतीनं बोलणारे, समोरच्या माणसाच्या मनात गोंधळ निर्माण करणारे किंवा आपल्या शारीरिक समस्यांचं भांडवल करून लक्ष वेधून घेणारे असतात.

2) आपल्या लक्षणांना कारण असणारा नक्की काहीतरी शारीरिक आजार सापडेल अशी त्यांना आशा असते

3) 'सोमॅटायझेशन डिसऑर्डर' असलेल्या रुग्णांना या विकाराची मायाप्रमाणेच जबरदस्त किंमत मोजावी लागते. या रुग्णांच्या वारवार केल्या जाणाऱ्या वैद्यकीय चाचण्या. त्यावरची औषधं हे रुग्णासाठी, कुटुंबासाठी आणि प्रयायान समाजासाठी खर्चिकच ठरतं.

बऱ्याचदा इस्पितळांमध्ये गरज असलेल्या रुग्णापेक्षा सामटायझेशन डिसऑर्डर' असलेला रुग्ण आय.सी.यू. किंवा इमर्जन्सी बेड अडवून बसलेला असू शकतो.

4) १९९२ साली केलेल्या एका सर्वेक्षणात 'सोमॅटायझेशन डिसऑर्डर असलेल्या ९% रुग्णांनी आपल्या आयुष्यात गरज नसलेली वीस तरी ऑपरेशन्स करवून घेतली होती. त्यांपैकी स्त्रीरुग्णांनी केलेल्या हिस्टरेक्टमीनंतरही (गर्भाशय काढून टाकण) त्यापैकी एकीचंही पोटात दखणं थांबलं नव्हतं!

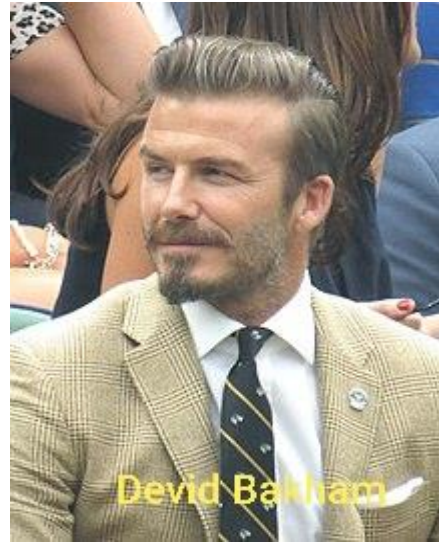
4) प्रत्यक्षात डेव्हिड बेकहॅम हा प्रसिद्ध फुटबॉलपटू, टिम होवार्ड हा अमेरिकन फुटबॉलपटू, चार्ली शीन हा अभिनेता. मायकेल जॅक्सन हा गायक, लिओनार्डो डी' कॅपिओ हा अभिनेता, होविर मँडेल हा विनोदवीर, एमिली कार ही लेखिका यांना 'सोमॅटायझेशन डिसऑर्डर' हा विकार होता असंही मानलं जातं!

Leonardo DiCaprio

Actor

David Beckham

Football Player

Charli Sheen

Actor

Mykle Jackson

Dancer

www.nirmalvyasanmuktikendra.com

Somatization Disorder symptoms

डी.एस .एम 4 नुसार या विकृतीच्या लक्षणांचे चार प्रकार आणि पातळ्या ठरवलेल्या आहेत.त्यांच्या आधारे या विकृतीचे निदान करणे सोपे जाते.

1. चार दुःख वेदन लक्षणे -- रुग्ण व्यक्तीला पुढीलपैकी किमान चार ठिकाणच्या अथवा कार्याच्या संबंधात दुःख वेदनांचा (Pain) जुना अनुभव असावा लागतो. उदाहरणार्थ - डोके, ओटीपोट ,पाठ, सांधे गुदद्वारा या ठिकाणी किवा संभोगाचेवेळी अथवा मानसिक पाळीत किंवा लघवी करताना वेदना होतात, अशी रुग्णांची तक्रार असते.

2. दोन जठर आणि आतड्याचे या संबंधित लक्षणे -- दुःख वेदनाव्यतिरिक्त जठर आणि आतड्यांशी संबंधित पुढीलपैकी किमान दोन लक्षणे उदाहरणार्थ - मळमळणे, अतिसार ,अनेक पदार्थ अनेक पदार्थांबदलची.....

3. एक लैंगिक लक्षण -- प्रजोत्पादन यंत्रणेशी संबंधित किमान एक लक्षणे (वेदनाव्यतिरिक्त) उदाहरण- लैंगिक अलिप्तता अथवा अपकार्यदोष ,अनियमित मासिक पाळी, गरोदरपणात अखंड वात्या होणे रुग्णात दिसते.

4. एक मज्जासंस्था मिथ्यादोषाचे लक्षण -- दुःख वेदनाव्यतिरिक्त रुग्ण पुढील पैकी एक तरी लक्षण व्यक्त करतो. उदाहरणार्थ - वेदक अथवा कारक बिघाडाची नक्कल करणारी अनेक लक्षणे बोधावस्था अथवा स्मृती यांच्यातील असंगती.

केस नं : 7

- ३१ वर्षाची संगीता जी एका बँकेत क्लार्क असून तिची प्रमुख तक्रार गेल्या ५ वर्षांपासून उलटी व मळमळणे आहे . सुरवातीला अव्यवस्थित मासिक पाळी साठी तीने स्त्री रोग तज्ञाची मदत घेतली होती . त्यांनतर तिला डोके दुखी, गिळण्याचा त्रास सुरू झाला. सर्व तपासण्या हया नॉर्मल होत्या . त्या नंतर एक वर्षांनी पोटदुखी व उलटीचे त्रास सुरू झाले तसेच तिला सांधेदुखी व अंगदुखीचा त्रास सुरू झाला . कधी-कधी जुलाबाचा त्रास सुरू झाला, तर कधी-कधी चक्कर येणे, डोळ्यांना अंधूक दिसणे हा त्रास सुरू झाला .
- निदान :- **Somatisation Disorder**

Hypochondriasis

'Hypochondriasis ' हा आताच्या तणावपूर्ण जगात वाढत असलेला विकार आहे. Hypo म्हणजे 'बिलो' आणि काँड्रॉस म्हणजे कार्टिलेज दोन ग्रीक शब्दावरून ग्रीक फिजिशियन Hippocrates याने Hypochondria हा शब्द बनवला. आपल्या शरीरात पोटाच्या वरच्या भागात असणाऱ्या Hypochondriyam या भागात यकृत (लिव्हर) आणि प्लीहा (स्प्लिन) हे अवयव असतात. या अवयवांपैकी कशातही किंचित दोष निर्माण झाला, तर अनेक दुखणी उदभवतात असं अनेक ग्रीक फिजिशियनचे मत होत. त्यामुळे Hypochondria या रोगाची कारणे लिव्हर, पित्ताशय, प्लीहा आणि पचनसंस्था अशी काहीशी मऊसर अवयवांमध्ये दडली आहेत असं सर्रास मानलं जायचं.

Hypochondriasis झालेल्या माणसांची तब्येत ठणठणीत असली, तरी त्यांना एक तर आपल्याला कोणता तरी गंभीर आजार झालाय किंवा होणार आहे' असे वाटत असते.

Sigmund Freud या रोगाबाबत 'Hypochondriasis' असा शब्द न वापरता त्याला 'आपल्या स्वतःच्या आजाराच्या प्रेमात असणं' असे म्हंटले होते.

'Hypochondriasis' हा खरं तर एक गंभीर मनोविकार आहे. आज डॉक्टर्सकडे जाणाऱ्या एकूण रुग्णांपैकी 30% रुग्णांच्या आजाराचं वैद्यकीय कारण सापडत नाही, म्हणजेच त्या रुग्णांना एक तर काही गंभीर आजार नसतोच किंवा त्यांच्या दुखण्याची कारण मानसिक असतात.

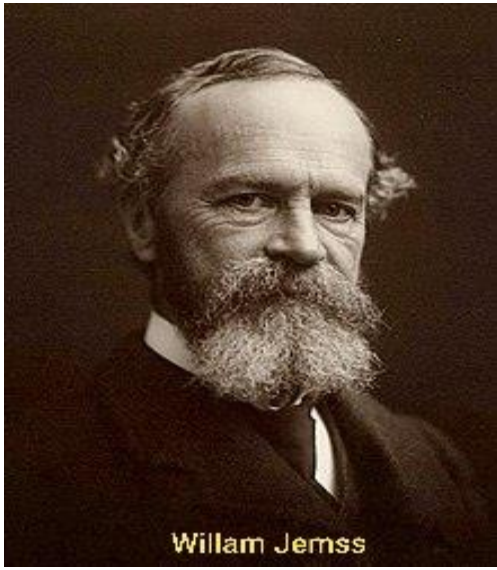
यानंतर ' आपल्या शारीरिक लक्षणांवरून चुकीचे कयास बांधून आजाराची चुकीची भीती बाळगणं' असा 'Hypochondriasis ' या शब्दाचा अर्थ मानला जायला लागला

चालस, डार्विन हा शास्त्रज्ञ: टॉलस्टाय, शार्लोट, ब्रॉटी, मार्सेल प्र ऊस्ट, टेनिसन आणि विल्यम जेम्स हे साहित्यकार आणि फॅसिस्ट नेता हिटलर हे सर्व 'Hypochondriasis' चे रुग्ण होते हे नमूद केलं होत.

www.nirmalvyasanmuktikendra

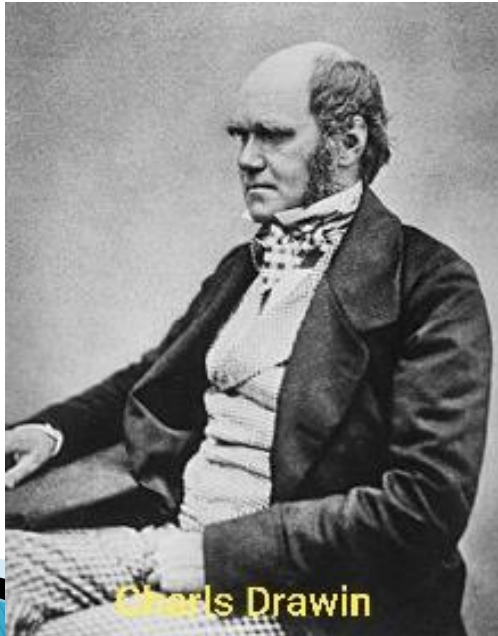

साहित्यकार

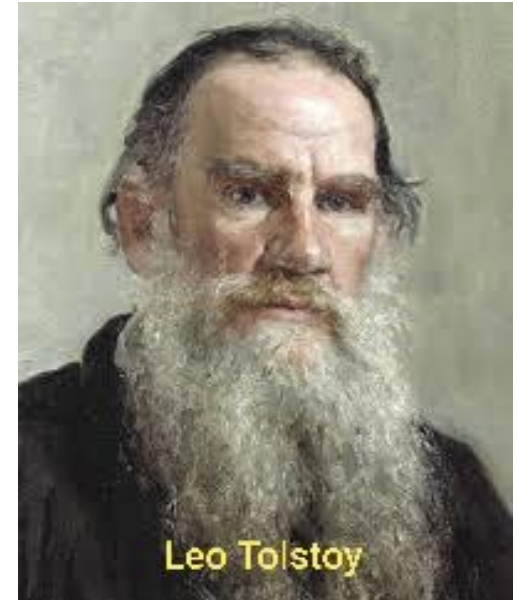

नेता

शास्त्रज्ञ

लेखक

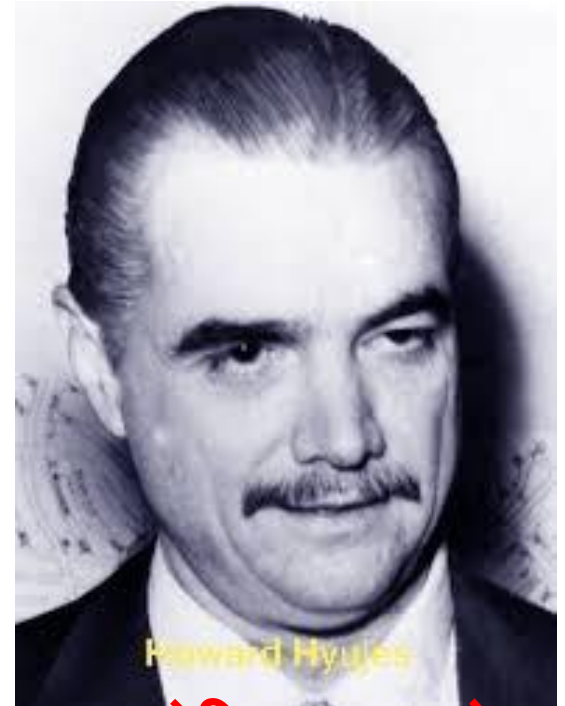
एडगर अँलन पो हा रहस्यकथाकार आणि कवी, होवार्ड ट्यूजेस हा अमेरिकन उदयोजक, एल्व्हिस प्रिस्ले आणि मायकेल जॅक्सन हे दोन तुफानी गाजलेले अमेरिकन गायक हे सर्व जनही ' Hypochondriac' होते

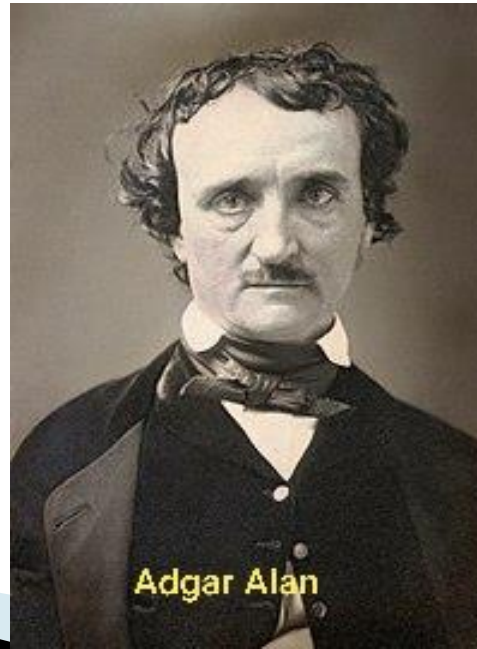
Michael Jackson

Dancer

Howard Hughes

अमेरिकन उदयोजक

Edgar Allan

हस्यकथाकार

याशिवाय क्लॉरन्स नाईटटिंगेल, ही समाजसेवी महिला, ऑलिस जेम्स. ही लेखिका, डॅनियल श्रेवर हा जर्मन जज, ग्लेज गाडल्ड हा कॅमेडियन ----- आणि अँडी वॉरहॉल हा अमेरिकन कलाकार या सर्वांना Hypochondrasis हा आजार होता.

क्लॉरन्स नाईटटिंगेल

ऑलिस जेम्स.

'आपल्याला शारीरिक आजार झालाय हे या ना त्या डॉक्टरांकडे निष्पन्न होईल' या आशेतून हायपोकॉन्डिअॅसिस चे रुग्ण वेगवेगळ्या डॉक्टरांकडे जात असतात. त्याचे वैद्यकीय खर्च ही यामुळेच इतरांपेक्षा बरेच जास्त असतात. मात्र डॉक्टरवर विश्वास ठेवत नसतात. कित्येकदा तर असे रुग्ण वैद्यकीय चाचण्या सर्वसाधारण आल्या तर हताश होतात.

'Hypochondriasis' झालेल्या माणसाचा मेंदू त्यांच्या मनाला शांत बसूच देत नाही. या विकारांचे रुग्ण थंडी, ऊन, भूक, भोवतालच्या आवाज याविषयी जास्त संवेदनशील असतात, असे मत डॉक्टर बास्क्री या मानसोपचार तज्ञांनी मांडले होते.

साधा डास चावला, तरी हे रुग्ण त्याचा खूपच बाऊ करतात. किंचीतस कापलं, भाजलं, खरचटलं अशा रोजच्या आयुष्यात घडणाऱ्या छोट्या-मोठ्या शारीरिक तक्रारी मागे कशा टाकाव्यात हे अशा रुग्णांना कळतच नाही.

Hypochondrasis ' मध्ये एखाद्याचं दुखण्याची रुग्ण वारंवार तक्रार करत असतो. ' Hypochondrasis ' झालेल्या रुग्णांना कित्येकदा शारीरिक आजार नसतोच. आपल्याला आजार आहे अशी त्याची फक्त 'समजूत' असते आणि मुख्य म्हणजे आपला आजार मानसिक नसून शारीरिक आहे यावर त्याचा ठाम विश्वास असतो !

सहा महिन्यांपेक्षा जास्त काळ आजाराची कमीत कमी मी दोन लक्षणे त्या व्यक्तीमध्ये दिसली पाहिजेत

तर डॉक्टर त्या रुग्णाचा पूर्व इतिहास तपासतात आणि त्याच्या सगळ्या वैद्यकीय चाचण्या घेतात. त्या व्यक्तीच्या शारीरिक रोगाला काहीच वैद्यकीय आधार मिळाला नाही, तर त्या रुग्णाला मानसशास्त्रज्ञ किंवा मानसोपचारतज्ज्ञाकडे पाठवतात. तेथे रुग्णाची 'Hypochondriasis' साठी चाचणी घेतली जाते आणि रुग्णाला 'Hypochondriasis' आहे की नाही याचे निदान केलं जातं.

काहीसा मजेचा भाग म्हणजे 'Hypochondriasis' झालेल्या रुग्णांना नंतरच्या आयुष्यात काही कारणामुळे खरोखर गंभीर स्वरूपाचा शारीरिक आजार झाला तर त्यांच्यातला 'Hypochondriasis' हा मानसिक विकार चक्क कमी होतो ! या प्रकाराला 'पॅथोक्यूअर' असं म्हटलं जातं.

'Hypochondriasis' च्या रुग्णाच्या डोळ्यासमोर – कोणीतरी त्यांना कॅन्सर सारखा दुर्धर रोग झालाय अशी बातमी सांगतोय; ते स्वतः कोणत्यातरी जीवघेण्या शारीरिक आजारातून चाललेत; आपण मरतो आहोत किंवा मेलेले आहोत; आणि आपण मेल्यानंतर आपलं कुटूंब काय काय प्रतिक्रिया देतेय, अशी चार प्रकारची चित्र सतत तरळत असतात.

. अशी चित्र वारंवार पाहिल्यामुळे त्यांना ती खरी वाटायला लागतात आणि मग त्याच सर्वसाधारणपणे जगणं च अवघड होऊन बसत. मग ते रुग्ण चिंताग्रस्तांना एकलकोंडेपणा आणि तीव्र नैराश्य, या प्रकारचे बळी ठरतात. मग या रुग्णामध्ये ' पर्सनॅलिटी डिसऑर्डर', ओब्सेसिव्ह कॅम्पलसिव्ह डिसऑर्डर (ओ. सी. डी.) अशा इतर मनोविकाराच प्रमाणही ' Hypochondriasis' सोबत दिसते.

'Hypochondriasis' झालेल्या रुग्णांपैकी 8 टक्के रुग्णांना ओ. सी. डी. असते असे दिसून आलेय. त्यांच्या शारीरिक तक्रारीमध्ये हृदयाचे ठोके वाढणं, पोट बिघडण किंवा बारीक खोकला येणे असं सतत चालू असत. हृदयाच किंवा पचनसंस्थेचे कार्य या बाबतीत ते अतिसावध असतात.

आपल्याला शारीरिक आजार असल्यामुळे श्रम करायची आपल्यात अजिबात ताकत नाही, असेही ' Hypochondrac' माणसांना वाटत असत. त्यामुळे दैनंदिन व्यायाम करताना किंवा चालताना थकवा येतो, अशा प्रकारे ते करतात. मग व्यायाम न केल्यामुळे किंवा आजाराच्या शंके मुळे सतत झोपून राहिल्यामुळे त्यांच्या शरीरस्वास्थावर खरोखरच परिणाम होतो.

मग खरोखरच कोणत्यातरी बारीक आजाराची लक्षणं दिसायला लागतात. मग तो (बारीकसा) ह आजार किती भयानक आहे...! असे विचार त्यांच्या मनात सुरु होतात. अशा रीतीने एका दुष्टचक्रात अडकतात.

यामुळे आजकाल अनेक संशोधक 'Hypochondrasis' या विकाराला Health anxiety' अस ही म्हणतात. तसेच 'Hypochondrasis' च्या रुग्णांना आपल्या तब्येतीबद्दल सतत अस्वस्थ आणि चिंता वाटत असते.

इंटरनेटच्या वापरामुळे 'Hypochondrasis' च प्रमाण वाढत असे दिसून आलय. वेबसाईटवरची मुक्तपणे उपलब्ध असलेली माहिती वाचून स्वतःच्या तब्येतीबद्दल अनेक रुग्ण स्वतः निर्णय घेतात.पोर्नोग्राफी या विषयावर जगभरात गूगल मध्ये सर्वात जास्त शोध घेतला जातो. मात्र, त्या पाठोपाठ पाहत ज्या शब्दाचा शोध घेतला जातो तो शब्द आहे 'हेल्थ' !

'Hypochondriac' लोकांना आधीच आपल्याला काही आजार आहेत असं वाटत असतं. हे लक्षण होते वाचून त्यांचे अधिक भ्रम पडते. मग त्या लक्षणांच्या दिशेने शोध घेऊन ते स्वतःच्या रोगाचं निदान करतात. आपल्याला न कळणारी न समजणारी माहिती वाचून स्वतः घाबरतात आणि आपली आपल्या आजाराबद्दलची भीती कशी योग्य आहे याचे समर्थन करत बसतात. या प्रकाराला काही तज्ञांनी आता **cyberchondria**' असं नाव दिलय.

काही आजार तो वारंवार गुगल वर सर्च करणे

Hypochondriasis symptoms

1) साधी डोकेदुखी म्हणजे ब्रेन-टुमरच आहे अशी तसंच, साधा खोकला आला तरी त्यांना तो lungs - कॅसर वाटतो. कुठेतरी दुखतंय, थकवा येतो येथे पासून श्वासोच्छ्वासाला त्रास होतो इथेपर्यंत 'Hypochondriasis' च्या रुग्णांच्या तक्रारी असू शकतात. टी. बी. पासून कॅन्सर पर्यंत आणि एच. आय. व्ही. एड्स पर्यंत निरनिराळे आजार आपल्याला झाले आहेत असे हे रुग्ण स्वतःच स्वतःच निदान करतात.

2) आपल्याला गंभीर शारीरिक आजार आहे असा विचार करून त्यांना प्रचंड त्रास होत असतो आणि त्यांचं जगणं मुश्कील झालेला असतं

केस नं : 2

- २६ वर्षीय वयाचा गणेश जो शाळेमध्ये काम करीत होता . तो डॉक्टरांना भेटण्यासाठी आला होता हे विचारण्यासाठी की, मला **H.I.V.** आहे किंवा नाही.

विस्तारीत माहिती अशी, ३ महिन्यापूर्वी बरील पेशंटचे एका **AIDS** ग्रस्त महिलेशी शारीरिक संबंध आले होते. त्यानंतर त्याने आवश्यक त्या सर्व चाचणी केल्या.

उदा. **H.I.V.** च्या ज्या चाचण्या **Negetive** होत्या त्याने बऱ्याच लॅब मधून करून घेतल्या होत्या , त्या **Normal** होत्या. तरी सुध्दा त्याला त्याच्या मनात **AIDS** बद्दल प्रचंड भिती होती. ज्यावेळी त्याला **Window Period** बद्दल सांगण्यात आले तेव्हा त्याने ३ महिने थांबण्याचा निर्णय घेतला.

३ महिन्या नंतर जेव्हा त्याच्या सर्व चाचण्या परत करण्यात आल्या तेव्हा त्या सर्व चाचण्या **Normal** होत्या. तरी सुध्दा पेशंटच्या मनात **H.I.V.** बद्दल शंका होती.

निदान : **Hypochondriasis**

Conversion Disorder –

Conversion Disorder' अशा विकारात आपल्या अनकाँन्शियस मनातला सुप्त ताण शारीरिक ताणांमध्ये रूपांतरित (कन्वर्ट)होतो आणि त्यामुळे या विकाराला 'Conversion Disorder' म्हंटले जाते. 'Conversion Disorder' हा एक फँसिनेटिंग प्रकार असतो. या रुग्णांकडे तटस्थपणे पाहणाऱ्या माणसाला रुग्णाच्या शारीरिक ताणामागे लपलेली मानसिक कारणं स्पष्ट दिसत असतात.

एखाद्या रुग्णात न्यूरोलॉजिकल बिघाड झाला सारखी लक्षणे दिसत असली आणि त्यांचा शारीरिक निदान सापडत नसेल, तर त्या विकाराचं कन्व्हर्जन डिसऑर्डर असे निदान केला जाते. Conversion Disorder ला हिस्टरिकल ब्लाइंडनेस, हिस्टरिकल पॅरॅलेसिस असंही म्हटलं जातं.

1952 सालच्या पहिल्या डी. एस.एम. मध्ये या विकाराला ' Conversion Reaction' असं नाव दिलं होतं, तर 1968 सालच्या दुसऱ्या D. S. M. मध्ये या विकाराला हिस्टेरिकल न्युरॉसिस कन्वर्जन (टाईप)'असं नाव दिलं होतं. यानंतरच्या डी. एस. एम. च्या सर्व आवृत्त्यांमध्ये मात्र Conversion Disorder' असं या विकाराला म्हटलं जायला लागलं.

'Conversion Disorder' या विकाराचे नक्की किती रुग्ण आहेत त्याच प्रमाणे मात्र वेगळ्या सर्वेक्षणामध्ये 10 हजार लोकांमध्ये 1 पासून 10 हजार लोकांमध्ये 50 इतके बदलतं.

'Conversion Disorder' हा विकार साधारण 10 ते 35 वयोगटातील दिसतो. कमी शिकलेल्या, समाजातल्या खालच्या स्तरातल्या किंवा खेडेगावात राहणाऱ्या लोकांमध्ये हा विकार होण्याचं प्रमाण जास्त आहे. हा विकार पुरुषांपेक्षा स्त्रियांमध्ये जास्त दिसतो. पण 'कन्वर्जन डिसॉर्डर' स्त्रियांमध्ये असण्याचे प्रमाण पुरुषांपेक्षा 2 टक्के ते 10 टक्के जास्त असतं.

6]सेंन्सरी आणि मोटर या संदर्भातील लक्षणे आकडी येणे (सिझर्स) आणि या तिन्हींच एकत्रीकरण अशा चार गटात 'Conversion Disorder' ची लक्षणे रुग्णांमध्ये दिसतात

यापैकी सॅन्सरी लक्षणांमध्ये किंचित अंधत्व येणे, कमी ऐकू येणे आणि शरीराच्या काही भागात संवेदना न जाणवणे, असे प्रकार होतात. गंमत म्हणजे, अशा प्रकारच्या अंधत्वात आपल्याला काहीच दिसत नसल्याची तक्रार करणारा माणूस एकीकडे मला दिसत नाही अशी कुरकुर करत असला, तरी त्याच वेळी तो माणूस खोलीभर फर्निचरला वगैरे न अडखळता मजेत फिरत असतो.

तसेच मला ऐकू येत नाही अशी तक्रार करणारा एखादा रुग्ण त्याच वेळी त्याला जरा बारीक आवाजात हाक मारली, तरी पटकन उत्तर देतो ! आणि अनेक वेळा लोक दुखण्याचं सोंग घेतात. ते सोंग आहे हे ओळखण्यासाठी त्या माणसाला या सगळ्यातून काय साध्य करायचं आहे याचा अभ्यास केला जातो.

एखादं काम करायचं असेल किंवा गुन्हेगार म्हणून चौकशीला सामोरे जावे लागणार असेल, तर अनेक जण आपल्याला ऐकू येत नाही, दिसत नाही, चालता येत नाही अशी सोंग घेतात. त्याला 'मॅलिंगरिंग' असे म्हटले जात.

मॅलिंगरिंग

मॅलिंगरिंग (Malingering) प्रकारात व्यक्ती आर्थिक लाभासाठी नुकसान भरपाई मिळावी म्हणून मुदतपूर्व निवृत्ती मिळावी म्हणून अथवा पोलिसांच्या चुकवण्यासाठी हेतूने आजाराची लक्षणे निर्माण करतात. एकदा हेतू साध्य झाला म्हणजे मॅलिंगरिंग आजार लक्षणे बरी होतात .

मोटर या लक्षणाच्या दुसऱ्या प्रकारात चक्कर येण किंवा हात पाय बधिर होणे, खूप थकवा वाटणे, अशी लक्षणे रुग्णाला जाणवतात. या लक्षणांमध्ये ही रुग्णांचे बरेच विचित्र प्रकार दिसतात. उदाहरणार्थ, एखाद्या माणसाला लिहिता येत नाही अशी त्याची उजव्या हाताचे मनगटबद्दल तक्रार असते; पण त्याच हाताने मनगट वळवून तो व्यायाम मात्र करू शकत असतो. तसेच, चालता येत नाही अशी आपल्या एका पायाबद्दल तक्रार असणारा माणूस, खोलीला आग लागली तर लगेच पळून जाऊ शकतो.

'Conversion Disorder' मध्ये खोटी फिट येणं हे एक लक्षण आहे. खऱ्या फिटमध्ये जसं E. E. G. मध्ये बदल घडलेला दिसून येतो, तसा या खोट्या फिट मध्ये दिसत नाही. तसंच, खऱ्या फिट नंतर रुग्णांना काही प्रमाणात स्मृतिभ्रंश जाणवतो, तो खोट्या फिट मध्ये दिसत नाही. खरे फिट मध्ये लोक जसं कुठेही, कसेही, पडतात तसही यात होत नाही. 'Conversion Disorder' चे रुग्ण स्वतःच्या शरीराला सांभाळून फिट आल्याचे सोग घेतात.

Conversion Disorder' च्या लक्षणावरून अनेक प्रकारच्या रोगाचं / विकाराचं निदान होऊ शकत असल्यामुळे अचूक निदान करणं अवघड जातं. काटेकोर चाचण्या घेऊन देखील चुकीचे निदान होण्याची शक्यताही या विकारांमध्ये बरेच असते. आपण आजारी आहोत म्हणून कुटुंबातल्या किंवा इस्पितळमधल्या लोकांकडून सहानुभूती मिळावी, लक्ष वेधले जाव असे वैयक्तिक फायदे व्हाव्यात यासाठी काही लोक आजाराची लक्षणे दाखवतात. त्यांना 'फिक्टीशियस डिसऑर्डर' म्हंटलं जातं.

आपल्याकडे 'अंगात येण' हा 'Conversion Disorder' चा प्रकार आहे. लहानपणापासून कोणाच्या तरी अंगात आलं आपल्यापैकी अनेकांनी पाहिलेलं असतं मंदिरात, दर्ग्यात किंवा धार्मिक कार्याचे ठिकाणी अचानक या प्रकाराला सुरुवात होते. अंगात आलेल्या व्यक्तीच्या शारीरिक हालचाली वेगळ्याच होतात. त्यांच्या श्वासोश्वास वेगळ्या लयीत होतो. आवाजही वेगळाच येतो. हा प्रकार साधारण 5 ते 10 मिनिट टिकतो. या काळात त्या व्यक्तीच्या अंगात प्रचंड ऊर्जा असते. ती व्यक्ती घुमते, पळापळ करते किंवा उद्या माणसारखे विचित्र प्रकार करते. मग मात्र ती व्यक्ती शांत, निपचित पडते. अशा प्रकारे त्याच्या अंगात येतो त्या व्यक्तींना मानसिक विकार असतो.

आपल्याकडे 'अंगात येण' हा प्रकार स्त्रियांमध्ये जास्त प्रमाणात दिसत असला, तरी पुरुषांच्याही अंगात येतच. ज्या स्त्रियांच्या अंगात येतं त्या स्त्रिया सहसा कुटुंब किंवा समाजाकडून उपेक्षित किंवा दुर्लक्षित असतात. उदाहरणार्थ, ज्या स्त्रियांना मुलगा असतो म्हणजे फक्त मुलीच असतात, त्यांना मूलबाळ नसतं किंवा त्यांच्या घरात छळ होतो किंवा लैंगिक उपासमार होते, त्यांच्यात अंगात येण्याचे प्रमाण खूप जास्त आहे

त्या व्यक्तीचा भावनिक पातळीवर असह्य कोंडमारा झालेला असतो. त्यांनी दडपलेल्या राग, द्वेष अशा भावना त्यांना कुठेही व्यक्त करता येत नाहीत. मग अंगात यायला लागत. तेव्हा त्या भावनांचा शारीरिक आणि भावनिक पातळीवर निचरा (Catharsis) होतो. तसेच या व्यक्तींच्या अंगात आल्यामुळे त्यांना चक्क मानही मिळाला मिळायला मिळतो. अंगात आलेल्या व्यक्तींना अनेकदा पैसे, धान्य, फळे असही दिलं जातं.

आपल्याला मान आणि प्रतिष्ठा मिळालेली कुणाला आवडत नाही ? मग 'अंगात येणे' हा प्रकार वारंवार घडायला लागतो. यावर उपाय साठी अंगात येणे हा प्रकार मनोविकार आहे हे आधी मान्य करावे लागतं.

सर्व मनोविकाराप्रमाणे 'Conversion Disorder' मध्येही रुग्णाला या विकाराबरोबरच तीव्र नैराश्य, अँटी अँकझायटी डिसोर्डर असे इतर मनोविकार असू शकतात. 'कन्वर्जन डिसोर्डर' ची लक्षणे अनेकदा नैराश्य नंतर येतात आणि त्यानंतर रुग्ण स्किझोफ्रेनिया या विकाराकडेही जाऊ शकतो. त्यामुळे आधी उपेक्षित असलेल्या व्यक्तीभोवती आता एक वलय निर्माण होत.

Conversion Disorder symptoms

किंचित अंधत्व येणे, कमी ऐकू येणे

शरीराच्या काही भागात संवेदना न जाणवणे,

मला ऐकू येत नाही अशी तक्रार करणारा एखादा रुग्ण त्याच वेळी त्या

चालता येत नाही अशी सांग घेतात

Body Dysmorphic Disorder (B. D. D.)

खरं तर आपल्यापैकी जवळजवळ सगळ्यांना आपल्या दिसण्याबद्दल साशकता असते. मी फार लठ आहे, माझं नाक नकट आहे, मी काळी आहे, माझे केस कुरळे आहेत किंवा सरळ आहेत आणि माझं माझे खांदे अरुंद आहेत अशी भावना प्रत्येकाच्या मनात कधी ना कधी डोकावते. मात्र आपली ती भावना काही काळ टिकते आणि ती विसरून आपण आपल्या कामाला लागतो. 'Body Diymorphic Disorder' या मनोविकारात मात्र रुग्ण आपल्या शरीराच्या कोणत्या तरी भागाला वैगुण्य आहे याची चिंता करण्यात कायम गुंतलेले असतात त्यावेळी वैगुण्यमुळे आपण भयावह दिसतो आणि हे सगळं एक प्रचंड मोठं संकट आहे, हे असं समजून काही जण फक्त त्या वैगुण्यचाच अहोरात्र विचार करतात. मात्र, त्यांचं वैगुण्य प्रत्यक्ष शरीरात नसून रुग्णाच्या मानसिकतेत असतं. त्यामुळे हा मनोविकार 'Somatoform Disorder' या प्रकारात येतो.

मायकल जॅक्सन हा गायक प्रमाणेच फ्रॅंझ काफ्का हा लेखक सिल्व्हिया प्लाथ ही लेखिका आणि मर्लिन मन्रो ही अभिनेत्री यांना BDD चा आजार होता. B. D. D.,ची शिकार असलेल्या जॅक्सनन आपण गोर दिसण्यासाठीची शस्त्रक्रिया करून घेतले होती.

B. D. D. चे रुग्ण मंत्रचळ लागल्यासारखा सतत आरशात बघणं, स्वतःची त्वचा तपासणी असे प्रकार वारंवार करत असतात. हे सर्व लोक आपल्या शरीरातील वैगुण्य लोकांना दिसू नये यासाठी घाबरून घरातच बसतात, नोकरीच्या ठिकाणी जाणं टाळतात, परत परत आरशात बघून खात्री करून घेतात;

अभिनेत्री

अभिनेत्री

अभिनेत्री

गायक

B. D. D. चे रुग्ण मंत्रचळ लागल्यासारखा सतत आरशात बघणं, स्वतःची त्वचा तपासणी असे प्रकार वारंवार करत असतात. हे सर्व लोक आपल्या शरीरातील वैगुण्य लोकांना दिसू नये यासाठी घाबरून घरातच बसतात, नोकरीच्या ठिकाणी जाणं टाळतात, परत परत आरशात बघून खात्री करून घेतात;

तर काही जण मात्र फारसा संपूर्ण टाळतात; मेकअप, कपडे, हॅट्स यांन आपला चेहरा लपवतात; इतरांच्या शरीराच्या भागाशी तुलना करतात, सरजी करून घेतात, त्वचेचा त्वचा ओढून पाहतात, सतत सौंदर्यप्रसाधन वापरतात, खूप व्यायाम करतात किंवा अनेक वेळा कपडे बदलतात.

या लोकांचं दुसरे वैशिष्ट्य म्हणजे, त्यांना आपल्यातलं ठराविक वैगुण्य कमी झाले किंवा आपण तितकेसे वाईट दिसत नाही याची सतत इतरांकडून खात्री करून घ्यायची असते. अर्थात, ती खात्री झाली, तरी फारच वेळ टिकते. असा त्रास होणाऱ्या लोकांमध्ये इतरांना मात्र काहीच वैगुण्य दिसत नाही.

यातल्या 'डीसमॉर्फिया ' चा विचार केला, तर आपण काहीसे कृरुप आहोत असं वाटणं खूप वेगळं आणि विचित्र नसतं. मानसिक पातळीवर निरोगी असणाऱ्या अनेक लोकांना सुद्धा तसं वाटत असतं. मात्र, प्रत्यक्षात काहीही वैगुण्य नसताना आपण आपल्या (आपल्याला अमुक एक वैगुण्य आहे या) मतावर याबद्दल ठाम असणं आणि असं कृरुप असणं हे कोणाला न सांगता येण्यासारखं एक भयावह संकट आहे असं काही जणांना वाटायला लागतं

असं वाटायला लागलं, तर तो ' डिसमाफिया' समजावा असं मॉर्सेल्लीनं प्रथम मांडलं.

असं वाटायला लागल्या नंतर तो माणूस भयग्रस्त, दुखी आणि अस्वस्थ होतो आणि त्याला पराकोटीचा त्रास व्हायला लागतो. त्यामुळे त्या माणसाचं वागणं बदलत. यानंतर त्या माणसाची मानसिकता नॉर्मल राहत नाही आणि तो मानसिक विकार बनतो.

तसेच वाचताना, अभ्यास करताना, कोणाशी तरी बोलत असताना; थोडक्यात म्हणजे, अष्टोप्रहर त्या व्यक्तीच्या मनात आपल्यात काहीतरी 'डीसमाँफ्रीटी' निर्माण झाली आहे असं भीती दाटलेली असते. अशा वेळी त्यांना ओकसाबोकशी रडू येतं किंवा अशा व्यक्ती कोसळतात.

एखाद्या व्यक्तीला खरोखरच आपल्या वैगुण्याबद्दल कमालीची भीती असेल आणि त्यामुळे त्या व्यक्तीच्या सामाजिक आणि वैयक्तिक नातेसंबंधांमध्ये तणाव येत असतील, तर त्या व्यक्तीला B. D. D. आहे असं D. S.M. नुसार मानलं जातं.

असं असलं तरी B. D. D. च्या रुग्णांना फक्त आपल्या शारीरिक सौंदर्य बद्दलच काळजी असल्यान ते मुळात मानसोपचारतज्ञांला भेटतच नाहीत. ते त्यांच्या दुखण्यावर जनरल प्रॅक्टिशनरस, त्वचारोग तज्ञ, दंतवैद्य, प्लास्टिक सर्जरी करणारे डॉक्टर्स यांच्याकडे जाऊन आपलं दुखणं (!) बरं करायचा सारखा प्रयत्न करतात.

. 'तुला काहीही झालेलं नाही' असं समजावून सांगूनही B. D. D. चे कित्येक रुग्ण व त्यांच्या 'बिघडलेल्या' अवयावर शस्त्रक्रिया करायचा आग्रह आणि हट्ट धरतात. शेवटी सर्वजणच काहीच चालत नाही. त्यामुळे B. D. D. च्या रुग्णांनी काहीही कारण नसताना उगाचच कॉस्मेटिक सर्जरी करण्याच प्रमाणही प्रचंड आहे.

केस नं : 4

- २३ वर्षीय वयाची सुमन कॉस्मेटिक सर्जन कडून पाठविण्यात आली होती.

तक्रार :- ३ वर्षापूर्वी जेव्हा ती आरश्यासमोर उभी राहून केस विंचरत होती, तेव्हा तिला असे जाणवले की, तिचे नाक उजव्या बाजूला वाकडे झाले आहे. तासन्तास निरीक्षण करून तिला पक्के असे जाणवले की, तिचे नाक हे वाकडेच आहे. त्यानंतर तिने कुटूंबातील प्रत्येक सदस्यांना, मित्रांना तिच्या नाकाबद्दल विचारण्यास सुरुवात केली. प्रत्येकाचे उत्तर हे **Normal** होते, तरी पण तिच्या मनाची खात्री होत नव्हती. तिच्यामध्ये इतका न्युनगंड वाढला की, लोकांशी बोलताना सुध्दा ती स्वतःचे नाक झाकून घेई. शेवटी **Psychiatrist** कडे पाठवले तेव्हा ती उपचाराने चांगली झाली.

- निदान : **Body Dysmorphic Disorder**

Body Dismorphic Disorder (B.D.D.) symptoms

1) काही जणांना आपला तीळ किंवा मस खूप मोठा झालाय, चेहऱ्यावरचे मुरुम प्रचंड वाढली आहेत, त्वचेवर डाग किंवा जखम आहे. चेहऱ्यावर किंवा शरीरावर खूप जास्त केस आहेत, डोक्यावरचे केस खूपच विरळ आहेत, शरिराच्या कोणत्याही अवयवाचा आकार किंवा सिमेट्री बिघडलेली आहे, आपण गोरिला किंवा हत्ती सारखे दिसतो असे प्रकर्षाने वाटतं.

2) एका महिलेचा तर तिचा चेहरा ओघळून खाली येतोय असं वाटत होतं. काही स्त्रियांना आपल्या स्तनांचा आकार खूप कमी आहे किंवा जास्त वाटतो, तर पुरुषांना आपल्या लैंगिक अवयवांचा व्यंग आहे असं वाटत असतं.

3] साधारणपणे त्वचा, पोट अशा निरनिराळ्या अवयवांच्या नॉर्मल असण्याबद्दल अशा लोकांना शंका असते. आपण काळे आहोत किंवा आपली त्वचा खंखीत कोरडी आहे, आपले स्तन लहान आहेत, अशा अनेक कल्पना **B. D. D.** झालेल्यांच्या मनात सतत येत असतात.

4] एका अभ्यासावरून त्यातल्या **73%** लोकांना त्वचेची वैगुण्य, **56** टक्के लोकांना केसाची वैगुण्य, **37** टक्के लोकांना नाकाचे वैगुण्य, **20** टक्के लोकांना डोळ्याचे वैगुण्य, **18** टक्के लोकांना पायाचे वैगुण्य, **11** टक्के लोकांना हनुवटीचे वैगुण्य, **12** टक्के लोकांना ओठाचे वैगुण्य अशी सगळी वैगुण्य जाणवलेली असतात.

5) B. D. D. झालेल्या रुग्णांपैकी 99 टक्के प्रकरणांमध्ये त्यांच्या मैत्रीवर आणि सामाजिक संबंधावर परिणाम झाला होता. तर 95 टक्के लोकांनी स्वतःला कोंडून घेतलं होतं.

80 टक्के लोकांच्या शाळा किंवा ऑफिसवर परिणाम झाला होता. **94%** लोकांना कधी तरी घोर निराशा आला होत; **26** टक्के लोकांना मानसोपचार विभागात एकदा तरी भरती करावं लागलं होतं; **63** टक्के लोकांना केव्हा तरी आत्महत्या करावीशी वाटली होती आणि **25** टक्के लोकांनी आत्महत्येचा प्रयत्नही केला होता.

B. D. D. च्या रुग्णांच्या आकर्षकतेबद्दल पूर्वग्रहदूषित आणि विचित्र कल्पना असतात. सौंदर्याबद्दल चांगले-वाईट निकष लावण्याचा त्यांचा दृष्टीकोन गढूळलेला असतो.

B. D. D. बरोबर अनेकदा रुग्णांना इतरणा मनोविकार ही असतात. त्यांना तीव्र नैराश्य, ईटिंग डिसऑर्डर्स असतात. तसेच B. D. D. च्या 60 % ते 94 % रुग्णांमध्ये तीव्र नैराश्य असतं. त्याचप्रमाणे बऱ्याच जणांना ओ. सी. डी. (ओब्सेसिव्ह कंपल्सिव डिसऑर्डर) असते. स्वतःच्या रोगाबद्दल सारखी खात्री करून घेणं, वारंवार आरशात पाहण, स्वतःची इतरांबरोबर तुलना करणं अशी ओ. सी. डी. आणि B. D. D. मध्ये सारखीच लक्षणे आहेत.

Pain Disorder

वेदना डिसऑर्डर ही एक किंवा अधिक क्षेत्रामध्ये असलेल्या रुग्णाला अनुभवलेली तीव्र वेदना असते आणि ती मानसिक तणावामुळे उद्भवली जाते. वेदना बऱ्याचदा तीव्र असते त्यामुळे ती रुग्णाला योग्य कार्य करण्यापासून अक्षम करते. कालावधी काही दिवसांपर्यंत किंवा बऱ्याच वर्षांपर्यंत लहान असू शकतो. हा व्याधी कोणत्याही वयात सुरु होऊ शकतो आणि मुलींपेक्षा जास्त वेळा मुलींमध्ये होतो. हा डिसऑर्डर बहुधा अपघातानंतर, आजारपणाच्या वेळी, वेदना झाल्याने किंवा मादक पदार्थांच्या व्यसनाधीनतेपासून दूर गेल्यानंतर होतो, जो स्वतःचे जीवन व्यतीत करतो.

चिन्हे आणि लक्षणे

निराशा किंवा निराशाची भावना;
वाढीव वेदना
अपंगत्व
झोपेचा त्रास आणि थकवा
सामाजिक संबंधांमध्ये व्यत्यय
औदासिन्य आणि चिंता.

वेदना वर्तन वेदना डिसऑर्डरच्या मानसिक पैलूवर प्रकाश टाकते. इतरांच्या विचारशील व लक्ष देण्याच्या रूपात, आर्थिक लाभाद्वारे किंवा त्रासदायक उपक्रमांच्या यशस्वी टाळण्याद्वारे प्रतिफळ दिल्यास वेदनांचे मध्यम लक्षण अधिक वेदनादायक कसे होते हे दर्शविले जाऊ शकते. जास्त काळजीबद्दलही असेच म्हणता येईल. एखादा लहान शारीरिक लक्षण तीव्र होऊ शकतो किंवा तो हानिकारक आणि धोकादायक ठरू शकतो जर एखाद्या व्यक्तीने निरंतर शरीर आणि लक्षणांचे मूल्यांकन केले तर ते शारीरिक ताणतणावाचा सामना करताना ताणतणाव आणि अपायकारक वर्तन होऊ शकत

निदान

डीएसएम-आयव्ही-टीआर तीन कोडेड उप-निदान निर्दिष्ट करते: मानसशास्त्रीय घटकांशी संबंधित वेदना डिसऑर्डर, दोन्ही मानसिक कारकांशी संबंधित वेदना डिसऑर्डर आणि एक सामान्य वैद्यकीय स्थिती आणि सामान्य वैद्यकीय स्थितीशी संबंधित वेदना डिसऑर्डर (जरी नंतरचे उपप्रकार मानसिक विकार मानले जात नाहीत) आणि डीएसएम-आयव्ही-टीआर मध्ये स्वतंत्रपणे कोड केलेले आहे). डिस्पेरेनिया, सोमाटायझेशन डिसऑर्डर, रूपांतरण डिसऑर्डर किंवा मूड डिसऑर्डरसारख्या परिस्थितीमुळे रोगनिदान म्हणून वेदना डिसऑर्डर दूर करता येतो.

[[] रोगाचे निदान लक्षणे स्पष्ट करण्याच्या चिकित्सकांच्या क्षमतेवर आणि मानसिक प्रभावांवर अवलंबून असते. [१]

केस नं : 3

- ३५ वर्षीय असलेली पुजा, तिच्या लग्नाला आज १० वर्ष पूर्ण झालेत आणि तिचे तिच्या सासरच्या लोकांशी तिचे असलेले संबंध फारसे चांगले नाहीत.

सध्याची लक्षणे :

१ पोट दुखी - **Seen 4 Years On and off.**

वेदना ह्या ओटीपोटामधून कमरेकडे जायच्या, सतत अंथरूणात झोपून राहत होती , वेदना शामक औषधांनी सुध्दा कोणताही आराम मिळाला नाही.

सोनोग्राफी, एंडोस्कोपी चे रिपोर्ट **Normal** होते.

निदान :— **Pain disorder .**

★ **Management :-**

Investigation:

Treatment

Investigation:

BSL – Blood Sugar Level

RFT – Renal Function Test

TFT –Thyroid Function Test

USG – Ultrasonography

CT SCAN – Computed Tomography

MRI – Magnetic Resonance Imaging

To R/O DM/ HTN / Metabolic Disorder Etc.

Other Organic Causes

Psychology Test-

EPQR – Eysenck Personality Questionnaire Revised

ROR – Rorshach Inkblot Test

NSQ– Neuroticism Scale Questionnaire

2)Treatment:

- Pharmacotherapy

Psychotherapy

cognitive Behavior Therapy

ECT (ELECTROCONVULSIVE THERAPY)

Psychosocial interventions

Combined Therapy

उपचार पद्धती :-

1. PHARMACOTHERPY
2. COUNSELLING
3. ECT
4. HYPNOTHERAPY
5. TDBS [Transcranial Deep Brain Stimulation]
6. TMS [Transcranial Magnetic Stimulation]

1. Pharmacotherapy - Antidepressants

- Selective Noradrenaline Reuptake Inhibitor (NRI)
Reboxetine
- Serotonin–Noradrenaline Reuptake Inhibitors (SNRIs) –
Duloxetine, Venlafaxine, Desvenlafaxine
- Serotonin–2 Antagonist and Reuptake Inhibitors (SARIs) –
Trazodone, Nefazodone
- Noradrenergic and Specific Serotonergic Antidepressants (NaSSA)
– **Mirtazapine**
- Dopamine and Noradrenalin Reuptake Inhibitors (DNRI) –
Bupropion

2.कौन्सिलिंग

मानसिक रुग्णांच्या नातेवाईकांनी कोणती काळजी घेतली पाहिजे.

- 1) गोळ्या व्यवस्थित घेतो का नाही ते पाहणे समोर बसून खायला दिसते दिले पाहिजे.
- 2) बाहेर गावी जाताना गोळ्या ज्यादा घेऊन जाणे जेणेकरून औषधे कमी पडणार नाहीत.
- 3) पेशंटच्या वागण्यामध्ये फरक पडला किंवा पूर्वीसारखे वागणे दिसले तर लगेच हॉस्पिटलमध्ये घेऊन यावे.
- 4) पेशंटला पहिल्यांदा आजार झाल्यास उपचार हे 6 - 8 महिने घ्यावे लागतात दुसऱ्यांदा आजार झाल्यास हा कालावधी
4 - 5 वर्षांपर्यंत वाढवू शकतो कधीकधी आयुष्यभर उपचार घ्यावे लागतात.
- 5) पेशंटचे हात थरथर कापणे, तोतरे बोलणे, जीभ जड होणे, तोंड वाकडे होणे, डोळे वर जाणे असा त्रास झाल्यास ताबडतोब डॉक्टरांना भेटावे.

6) पेशंट जर गोळ्या खात नसेल तर ती एक धोक्याची सूचना आहे असे समजून डॉक्टरांना भेटावे.

कधीकधी हा त्रास तंबाखू, मावा, गुटखा, दारू, यामुळे कमी जास्त होऊ शकतो.

7) जर पेशंट गर्भवती असेल तर डॉक्टरांना कळविणे गरजेचे आहे. म्हणजे डॉक्टर सल्ला देतील. पेशंटला जर सर्दी, खोकला, ताप, याचा आजार असेल. तरी मानसिक आजाराच्या गोळ्या चालू ठेवावे स्वतः बंद करू नये.

8) या संपूर्ण उपचाराचे उद्देश असा आहे की पेशंटला त्रास व पेशंटचा इतरांना होणारा त्रास कायमस्वरूपी बंद व्हावा.

पेशंट चे जास्त लाड नको किंवा रागावणे सुद्धा नको.

9) मानसिक आजार कोणालाही होऊ शकतो. मानसिक रुग्णाला लहान मुलासारखे किंवा वृद्धासारखे जपावे ही जबाबदारी घरच्यांची, नातेवाईकांची व समाजाची आहे.

१०० मध्ये ३५-३५ % पेशंट ९०-१००% मानसिक आजार बरे होतात तरीही

पुन्हा आजार होण्याचा धोका असणारच

*१०० मध्ये ३०-३५% पेशंट ६०-९०% बरे होतात.

*१०० मध्ये ३०-३५% पेशंट ४०-६०% किंवा त्याहीपेक्षा कमी बरे होतात.

3ECT -

- 1) मानसिक आजाराच्या पेशंट करिता 1 ते 8 इंजेक्शन असतात. क्वचितच काही लोकांना आठ पेक्षा जास्त इंजेक्शन घ्यावे लागतात.
- 2) इंजेक्शन देण्यापूर्वी पेशंटची ईसीजी व रक्त तपासणी केली जाते.
- 3) हृदय रोग तज्ञ, फफुस रोग तज्ञ (एम डी) अशा बाहेरच्या डॉक्टरांना बोलावून हृदय & फफुससाचे कार्य व्यवस्थित असेल तर फिटनेस घेऊन भुल तज्ञ सल्याने आम्ही इंजेक्शन करतो.
- 4) हे इंजेक्शन सकाळी असतात 6:00 ते 7:00 वाजता तर कधी कधी 10 ते 12 च्या दरम्यान होतात.
- 5) पहिले 3 इंजेक्शन हे एक एक दिवसाचा अंतराने होतात. 6) 4 ते इंजेक्शन 3 दिवसाच्या अंतराने असते.
- 6) 5 वे इंजेक्शन हे 4 दिवसाच्या अंतराने असते.
- 7) 6, 7, 8 हे इंजेक्शन 10 दिवसाच्या अंतराने असते.
- 8) पेशंटला 5 इंजेक्शन नंतर डिस्चार्ज केले जाते पण कधीकधी पेशंटला इंजेक्शन पूर्ण करावेच लागतात.
- 9) 6, 7, 8 हे इंजेक्शन घरातून येऊन जाऊन केले तरी चालते दर दहा दिवसांनी बोलावले जाते.

10) इंजेक्शनच्या आदल्या दिवशी रात्री दहानंतर काही खाऊ पिऊ शकत नाही नाहीतर मुलीच्या वेळी धोका होऊ शकतो

11) पेशंट व नातेवाईक यांनी इंजेक्शन साठी ज्यादिवशी इंजेक्शन आहे त्याच्या आदल्या दिवशी हॉस्पिटल मध्ये पाच वाजेपर्यंत येणे आवश्यक आहे त्या दिवशी त्यांची तपासणी केली जाते इंजेक्शन दिवशी यायचे नाही कारण सकाळी इंजेक्शन असल्यामुळे गडबड असते. त्यावेळी डॉक्टरांनी पेशंटला तपासायला वेळ भेटत नाही व योग्य तो निर्णय घेता येणार नाही.

12) रात्री तिथेच थांबून दुसऱ्यादिवशी इंजेक्शन झाल्यानंतर दोन तासांनी पेशंटला काही त्रास झाला नाही

तर नाश्ता केल्यानंतर घरी घेऊन जाऊ शकता.

13) 100 मध्ये 90-95 टक्के लोकांना 8 इंजेक्शन मध्ये फरक पडतो कधी कधी काही पेशंटला जास्त इंजेक्शन द्यावे लागतात.

14) 3 इंजेक्शन झाल्यानंतर **4,5,6,7,8** इंजेक्शन मध्ये अंतर काळ जाते कारण---स्मरणशक्ती कमी होणे, गोंधळा सारखे होणे, लक्षात न राहणे असे होऊ शकते यासाठी अंतर ठेवले जाते असे काही त्रास होतो का? हे डॉक्टर निर्णय घेतात डीचार्ज देत नाहीत.

15) 4 - 5 चार आणि पाच इंजेक्शन होईपर्यंत आपण पेशंटला का सोडत नाही कारण- इंजेक्शनच्या दरम्यान बोल किती द्यायची, औषध किती द्यायची याचा अंदाज घेण्यासाठी त्यांना थांबून जाते. याशिवाय **discharge** नंतर कोणती औषध द्यावी व कोणती बदलली जावी यासाठी डॉक्टरांना पुरेसा वेळ मिळतो त्यासाठी त्यांना **4 - 5** इंजेक्शन नंतर सोडले जाते.

16) पेशंटला का उपाशी ठेवावे पेशंटला आठ तास उपाशी ठेवणे गरजेचे असते इंजेक्शन देण्यापूर्वी भूल दिली जाते भूल उतरल्यानंतर पेशंटला उलटी होऊ शकते पेशंट शुद्धीत नसल्यामुळे खाल्लेले अन्न बाहेर न पडता स्वशन नलिकेत जाते व त्याचा स्वसोस्वास अडथळे येऊ शकतात. जीवास धोका होऊ शकतो.

4. Hypnotism

पेशंट के सबकॉन्शस माईंड हम पॉझिटिव्ह थॉट्स देते है अगर पेशंट के मन मे निगेटिव्ह थॉट हो है तो उसको हम पॉझिटिव्ह थॉट्स को रिप्लेस करते है 6 से 8 **Hypnotherapy** के सेशन लगते है .

Trancescranial Deep Brain Stimulation [TDBS]

Transcranial Magnetic Stimulation [TMS]

पेशन्ट के जो ब्रेन के नर्व (Nerve) सेल्स है उसको स्टिमुलेट करते है जिसकी वजह से **depression** कम हो सकता है।

जे पेशंटला विचार डिप्रेसन मुक्ता येत असतात त्याचं रिलीफ मिळावे म्हणून हे मशीन लावतो.

Thank You

